Η επέλαση της προόδου και τα παιδιά της (Ανδρέας Σπύρου)

Categories : ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Date : 12 Σεπτεμβρίου, 2011

[Με αφορμή την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς...]

Κάθε εποχή έχει τη νοοτροπία της. Κάποιοι επιβάλλουν έναν τρόπο, ανεξαρτήτως πως τελικά οι ιδέες τους λαμβάνουν σάρκα και οστά. Η απόσταση μεταξύ θεωρίας και εφαρμογής μπορεί να γίνει το άλλοθι τόσο του ακραίου όσο και του ρεαλιστή. Σε κάθε περίπτωση όμως, ορισμένοι επιφυλάσσουν για τον εαυτό τους τον ρόλο της άσπιλης συνείδησης της εποχής. Στο μεταξύ, δίνουν τον τόνο, αλλά δεν τους πιάνεις από πουθενά. Κάπως έτσι, μια «προοδευτική» νοοτροπία – «ηγεμονία στο εποικοδόμημα», όπως θα έλεγαν και οι ίδιοι – με κύριο μέλημα στις διακηρύξεις της το δημόσιο σχολείο, κατόρθωσε μέσα σε τριάντα χρόνια να το αφανίσει και να καταστήσει το ιδιωτικό σχολείο, από ανυπόληπτο εκπαιδευτήριο μέχρι τη δεκαετία του ’70, desideratum και συγχρόνως πραγματικότητα της ελληνικής κοινωνίας.

Η διάλυση του δημόσιου σχολείου σήμανε και το τέλος της ισότητας των ευκαιριών, υπαρκτής και χειροπιαστής για την προκοπή στον κοινωνικό στίβο πριν το 1980, νεφελώδους και απροσδιόριστης στη συνέχεια. Η νοοτροπία αυτή εν πολλοίς απορρέει από ένα ετερόκλητο σύνολο απόψεων – στεγασμένο κάτω από τον όρο «προοδευτικός» – το οποίο ωστόσο στα θέματα της Παιδείας πάντοτε βρίσκει τρόπο να συμφωνήσει, όταν πρόκειται να θεμελιώσει το λάθος και να συντηρήσει την «ασάλευτη ζωή». Όταν αυτή η «προοδευτική» νοοτροπία τελειώσει με την αγιογράφηση του παρελθόντος της, ίσως βρει καιρό να πει κάτι καθαρό και θαρραλέο για το μέλλον της Παιδείας στη χώρα μας. Της δόθηκε μεγάλη περίοδος χάριτος για να κάνει κάτι. Αποδείχθηκε αιχμάλωτη του εαυτού της και της αυταρέσκειάς της.

Είναι καιρός οι άμεσα θιγόμενοι από την «πρόοδο» να σπάσουν τη σιωπή τους απέναντι στους μονίμως φωνασκούντες, στους αστέρες που μονοπωλούν τον πολιτισμό, την παιδεία και τα φώτα της δημοσιότητας: Στρατιές κομματικών

συνδικαλιστών που για δεκαετίες δεν αφήνουν να προχωρήσει τίποτα – η απόλυτη ομοφωνία τους δείχνει ότι κάτι δεν πάει καλά με τη δημοκρατία μας. Θεωρητικοί που ποτέ δεν κατεβαίνουν από το ύψος των θεωριών τους. Πρόθυμοι «πατέρες της νεολαίας» σε διάφορα πόστα επιρροής της κοινής γνώμης («τα παιδιά αντιστέκονται, ανησυχούν, «βγαίνουν στον δρόμο», έχουν πάντα δίκιο). Συνθέτες και αρθρογράφοι με αποκλειστικά δικαιώματα στην εκπροσώπηση των ανησυχιών της νιότης· μια ιερεμιάδα κάθε τόσο ή μια έκθεση ιδεών για τα «σκουπίδια της τηλεόρασης», τα ναρκωτικά και το σύστημα και νομίζουν πως «έχουν βάλει το λιθαράκι τους στο καλύτερο αύριο». Γονείς που ανέθεσαν ακόμα και την ανατροφή των παιδιών τους στο κράτος, ενώ οι ίδιοι δεν είχαν ποτέ κανένα πρόβλημα με την απομύζησή του.

Έχουν όλοι τους λόγο για το εκπαιδευτικό μας σύστημα, εκτός από αυτούς που για τριάντα χρόνια κράτησαν όρθια τα σχολεία, μαχόμενοι στην πρώτη γραμμή, ενώ άλλοι κήρυτταν και σχεδίαζαν για λογαριασμό τους. Πρέπει κάποτε να ακουστούν όσοι δάσκαλοι και καθηγητές με ευγένεια και αφοσίωση άφησαν πίσω τους κάτι περισσότερο από παχιά λόγια και αδιάκοπη μεμψιμοιρία· να ακουστούν οι μαθητές που αγαπούν τα γράμματα και δεν περιμένουν να κληρονομήσουν περιουσίες και κοινωνικό status (υπάρχει και προοδευτικό μεταξύ των άλλων)· οι νέοι που εκτιμούν τις ίσιες κουβέντες και νιώθουν κάτι να απελευθερώνεται μέσα τους όταν ακούσουν μια αυστηρή και δίκαιη κρίση.

Όταν δεν έχεις τα κότσια να προχωρήσεις αγγίζοντας την καρδιά των προβλημάτων, το ρίχνεις στα ολοήμερα σχολεία, στα κτήρια, στους υπολογιστές, στο internet, στους ψυχολόγους, στα ατελείωτα σεμινάρια σε ακριβά ξενοδοχεία, σε όλη αυτήν την πολυτελή «προοδευτική» αντίληψη για την Παιδεία. Άτεγκτη αποφασιστικότητα μόνο για τα εύκολα, για την πρώτη ύλη της δημοκοπίας. Λεφτά πάντοτε βρίσκονταν για όλες τις σπατάλες, εκτός από τη μέριμνα για τους ανθρώπους, την πιο φτηνή σε κόστος και πιο πλούσια σε απόδοση. Εντυπωσιακή παρέλαση της τεχνικής εκεί όπου απουσιάζει το νόημα, η ηθική στάση· πρόοδος χωρίς πνευματικό υπόβαθρο. Είναι πολύ ωραίο, αναφέρει ο Emerson, που η Βιρτζίνια συνδέθηκε τηλεγραφικά με το Μαίην· το θέμα είναι αν έχουν κάτι να πουν. Νέες τεχνολογίες χωρίς πνεύμα και στόχο καταλήγουν σε μια απλή επίδειξη νέων συσκευών. Τον ουρανό με τ’ άστρα να σου κατεβάσουν, αν δεν γυρίσεις να τον κοιτάξεις – αν δεν έχεις μάθει να τον κοιτάζεις – θα μείνει σαν το βάζο μεγάλης αξίας σε σπίτι που δεν μπορεί να το εκτιμήσει. Έχεις πανάκριβες βιβλιοθήκες χωρίς να διαβάζει κανείς, εργαστήρια που αραχνιάζουν, αφού κάποιοι έκαναν την «αρπαχτή» τους. Εδώ και πολλά χρόνια, πολλαπλασιάζονται ασυγκράτητα μόνο οι χούλιγκανς (η πελατεία του ολοκληρωτισμού), ο συνωστισμός στις καφετέριες (που βαφτίστηκε ελληνικός τρόπος ζωής), τα τέκνο-ζεϊμπέκικα στην τηλεόραση, οι διαγωνισμοί τραγουδιού (όνειρο ζωής πολλών μαθητών), τα κινητά τηλέφωνα, οι νίκελ εξατμίσεις και όλα τα σχετικά αξεσουάρ.

Κάποιοι κρατάνε ζηλότυπα για τον μικρό τους κύκλο «το ανώτερο επίπεδο» και τις «δημιουργικές συγκρούσεις» – συχνά «περί όνου σκιας»· για τους υπόλοιπους έχουν να σερβίρουν μόνο την ομοφωνία τους πάνω σε στερεότυπες θεωρίες και ιδέες. Για πολλά παιδιά η μόνη πιθανότητα να συγκεντρωθούν σε κάτι ανώτερο είναι το δημόσιο σχολείο. Στα λαϊκά στρώματα το ψωμί βγαίνει δύσκολα και ο χρόνος δεν περισσεύει, το περιβάλλον συχνά δεν ευνοεί τη συγκέντρωση. Μαθημένος κάποιος στο εύκολο από το Δημοτικό, σε ένα περιβάλλον που δεν διαφέρει και σε τίποτε από την αλάνα της γειτονιάς του, φτάνει χωρίς αντίσταση και προσπάθεια στο Γυμνάσιο, δεν μπορεί να παρακολουθήσει, βαριέται, κάθεται στην άκρη και χαζεύει, ώσπου τα παρατάει γεμάτος αισθήματα μειονεξίας και μνησικακίας. Για αρκετούς ένα βήμα παραπέρα περιμένει η συμμορία.

Το κατώτερο επιβάλλεται γρήγορα και εύκολα. Ράδιον έργον. Και επιβάλλεται εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Το καλύτερο ταυτίστηκε με το ευκολότερο. Η πτώση του επιπέδου επεκτείνεται ανεξέλεγκτα και προς κάθε κατεύθυνση. Όταν γίνονται τα αποκαλυπτήρια της πραγματικότητας, την οποία πολλοί επιμένουν να κοιτάνε ψύχραιμα και αδιάφορα, ο εκπρόσωπος της ΟΛΜΕ (συνδικαλιστικού οργάνου των καθηγητών) βρίσκει αμέσως τη λύση: ακόμα πιο εύκολα θέματα, να καταργηθεί η βάση του δέκα (10). Σε έναν διαγωνισμό όπου η ευκολία των θεμάτων θα μεταφέρεται από χρονιά σε χρονιά, δημιουργώντας ένα μέτρο και για τις προηγούμενες τάξεις του Λυκείου, η κατρακύλα δεν έχει τέλος: Το χθεσινό εννέα (09) γίνεται το αυριανό τρία (03) κ.ο.κ. Η πορεία της «ήσσονος προσπάθειας» εν τέλει καταλήγει στο να μην μπορεί η μισή τάξη στο Γυμνάσιο να γράψει δέκα αράδες ευανάγνωστο, ορθογραφημένο και κατανοητό κείμενο. Θα χρειαστεί να περάσουν χρόνια για να αλλάξει ο κανόνας του ανεξέλεγκτου προφορικού βαθμού που έχει επικρατήσει τις τελευταίες δεκαετίες. Για να επιβληθεί το ανώτερο, απαιτείται χρόνος πολύς και ιδρώτας περισσότερος. Δεν μπορεί να συνεχίζεις να πουλάς στην αγορά την πραμάτειά σου για ενίσχυση της κριτικής ικανότητας και τα συναφή, όταν από τον άλλο έχεις στερήσει τα στοιχειώδη: Τι κρίση να αναπτύξει, όταν δεν έχει εξασκηθεί να συγκρατεί στη μνήμη του μια σελίδα κείμενο. Είμαστε πια στο σημείο όπου η Ιστορία θεωρείται από πολλούς μαθητές ως το δυσκολότερο μάθημα.

Πριν από τη Μεταπολίτευση η ύλη της Ιστορίας για τις εισαγωγικές εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο ήταν το σύνολο της ελληνικής και παγκόσμιας Ιστορίας από το 500 π.Χ. ώς τις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Δεν υπήρχε καθορισμένο βιβλίο αλλά ύλη. Ο ίδιος ο μαθητής έπρεπε να ψάξει για βιβλίο, παίρνοντας και την ανάλογη ευθύνη για το μέλλον του. Σημασία είχε αν μπορούσε να δώσει μια ολοκληρωμένη και σωστή απάντηση. Αντίθετα, εδώ και είκοσι πέντε χρόνια, στην εποχή υποτίθεται της κριτικής σκέψης, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο υπάρχει ένα μόνο βιβλίο, η ύλη δεν ξεπερνά τις 100 σελίδες και ο μαθητής κάθεται και αποστηθίζει λίγα κατεβατά για να κριθεί με το υποδεκάμετρο. Κάποτε τα θέματα στην έκθεση ιδεών ήταν εντελώς απρόβλεπτα και δεν διανοούνταν κανείς να αποστηθίσει συγκεκριμένη ύλη.

Εξασκούνταν στη γραφή και την ανάπτυξη της σκέψης του και πλούτιζε όσο μπορούσε τις γνώσεις του. Σήμερα τα θέματα έχουν τυποποιηθεί σε δέκα περίπου κατηγορίες – πάντοτε σε «επικοινωνιακό πλαίσιο» και στην ατμόσφαιρα του «προοδευτικού» συρμού. Κυκλοφορεί ένας απέραντος πολτός γνώσεων γύρω από τα ίδια και τα ίδια και ο μαθητής μέσα στην πλήξη καλείται να εξασκηθεί σε φασόν κοινοτοπίες, που κολλάνε σχεδόν σα κάθε θέμα. Οι γονείς του σε πολλές περιπτώσεις πληρώνουν προς πολλά ευρώ την ώρα το ιδιαίτερο μάθημα, για να μάθει να διυλίζει τον κώνωπα.

Για αρκετά χρόνια κύριο θέμα της επικαιρότητας ήταν ο «Αλβανός σημαιοφόρος». Ο ίδιος τώρα σπουδάζει στην Αμερική, ενώ πίσω του η αμηχανία έχει διαδεχθεί τον ποταμό λέξεων και διαξιφισμών. Η ανάγκη τον έσπρωχνε να ξεπερνά τον εαυτό του, η σύγκριση με αυτό που κάθε φορά άφηνε πίσω του τον έσπρωχνε προς το ανώτερο. Τα καλύτερα από τα παιδιά των μεταναστών, εφόσον ξεπεράσουν την αρχική δυσκολία της γλώσσας, στη συνέχεια μετατρέπουν το μειονέκτημά τους σε πλεονέκτημα: Ο ενθουσιασμός για το κατόρθωμα και για τον κόσμο που διαρκώς ανοίγεται μπροστά τους διαποτίζει όλη τη διάθεσή τους για γράμματα. Πράγματα γνωστά και από την δική μας Ιστορία στον περασμένο αιώνα. Τα παιδιά των φαναριών στο μεταξύ νοικοκυρεύτηκαν. Παιδιά με σοβαρές αναπηρίες σπουδάζουν στο Πανεπιστήμιο. Άλλα παιδιά όμως αρμενίζουν αδέσποτα. Όλα αυτά τα χρόνια κανείς δεν ασχολήθηκε με τα δικά μας παιδιά. Το θέμα δεν πούλαγε. Σιωπή – σαν να μην συνέβαινε τίποτα.

Ζούμε πια τριάντα τόσα χρόνια στη Μεταπολίτευση. Κάποια συμπεράσματα είναι καιρός να τα πούμε χωρίς πάθος αλλά και χωρίς στρογγυλέματα. Κάποιοι από αυτήν την περίοδο καθιερώθηκαν ως εκπρόσωποι της εποχής τους, βγήκαν μπροστά και θέλησαν να διαμορφώσουν το μέλλον: Κατά κάποιον τρόπο, εις το διηνεκές, όλα τα θετικά τούς ανήκαν και για όλα τα αρνητικά ήταν υπεύθυνοι κάποιοι άλλοι. Στην πολιτική και την οικονομία έκαναν συμβιβασμούς, κυρίως στα θεμελιώδη. Στην Παιδεία εφάρμοσαν, δυστυχώς, ατόφια την πολιτική τους, γιατί εδώ ο πολιτικός πειραματισμός δεν κόστιζε τίποτα.

Ανήκουμε σε μια γενιά όπου κυριάρχησαν οι θεωρίες, περίσσεψε η αλαζονεία, απουσίαζε όμως το αίσθημα της αποστολής. Από τους δασκάλους μας κρατήσαμε στη μνήμη μας μόνο την αυταρχικότητα. Με αυτές τις μνήμες κάναμε την ανεκτικότητα παραλυσία και την καλή πρόθεση λατρεία του κατώτερου. Τους άλλους όμως που αλώνισαν όλη την Ελλάδα και με τα γράμματα που ήξεραν και εκείνο το ωραίο κράμα αυστηρότητας και τρυφερότητας άγγιξαν τις καρδιές μας, αυτούς τους ξεχάσαμε μέσα στην παραζάλη της εποχής. Από τη φούρια μιας επαναστατημένης γενιάς, οι ηγεσίες της κατόρθωσαν να εδραιώσουν μονάχα το μικροαστικό βόλεμα, τον κομματικό γραφειοκρατικό παράδεισο και την αγραμματοσύνη κάτω από λουσάτα «προοδευτικά» φορέματα.

Ο υπαρκτός ελληνικός «προοδευτισμός» κατέκτησε το εποικοδόμημα της κοινωνίας και αποφάσισε άπαξ και δια παντός τι είναι «πρόοδος». Και όμως, ο «προοδευτικός» μπορεί να τρέχει λαχανιάζοντας κι ωστόσο να μην κάνει βήμα· συναξαριστής της επικαιρότητας, στενόμυαλο πείσμα, ακούραστος να βρίσκει αφορμές για μικρή καθημερινή προπαγάνδα, χωρίς ποτέ πια να μαθαίνουμε και ποιός είναι ο τελικός του στόχος. Η πραγματική πρόοδος βαδίζει αργά, αλλά βαδίζει – σπεύδει βραδέως.

Για να αγαπήσει κάποιος, κάτι πρέπει να έχει τη σκέψη ότι υπάρχει μια τάξη που απέκτησε σταθερότητα, τάξη όμως δεμένη με τη ζωή και την κίνησή της. Εμείς χρόνια τώρα ζούμε μέσα στην παγιωμένη και ακλόνητη αταξία ενός ληθάργου.

(Σύντμηση τμημάτων από το βιβλίο «Το ελληνικό σχολείο μετά είκοσι έτη», εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 2008)

(*πηγή ηλ. κειμένου: Αντίφωνο*)